

Dünyada ve Türkiyede Sigara Kullanımı Epidemiyolojisi

Tobacco Use of The World and Turkey in Epidemiyoloji

İsmet Türkoğlu¹ Çağatay Çadır² M. İslam Çetin³

1 Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, ismetturk9427@gmail.com

2 Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, cagatay472@gmail.com

3 Int. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, islamcetin0624@gmail.com

Özet

Tütün ve tütün ürünlerinin Dünya’da ve Türkiye’de kullanım yaygınlığından bahsedilmiştir. Çalışmamızda Dünya’da tütün ve tütün ürünleri hangi ülkelerde daha fazla kullanıldığına yer verilmiş. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sigara kullanımı açısından karşılaştırılmıştır. Bu ülkelerdeki sigara kullanım profili yaş ve cinsiyet açısından da incelenmiştir. Türkiye’de tütün ve tütün ürünlerinin kullanım oranına yer verilmiş. Ayrıca Türkiye’deki kadınların ve erkeklerin sigara oranlarına yer verilmiş ve ülkedeki sigara kullanmaya başlama yaşından bahsedilmiştir. Eğitim durumu farklı olan insanların sigara kullanma oranları karşılaştırılmıştır. Ülkelerde sigara tüketiminin yılda kaç milyar paket olduğu gösterilmiş ve sigaranın ekonomik olarak büyük kayıplara yol açtığı gösterilmiştir. Sigaranın çeşitli hastalıklara sebep olduğu ve sigaranın bu negatif yanlarının keşfedilme sürecinden bahsedilmiş. Tütün ve tütün ürünleri tüketiminin başta akciğer kanseri olmak üzere koah, kardiyovasküler hastalıklar, erektil disfonksiyona kadar ulaşan çeşitli hastalıklara sebep olduğu ve bu tüketimin ayrıca anksiyete, depresyon gibi psikiyatrik problemlere de yol açabildiği görülmüştür. Sigaranın bilinçsiz tüketimini durdurmak adına bu kadar kolay ulaşılabilmesini engellemek için herkese sigara satılmasını engelleyen ‘Sigara Ehliyeti’ gibi bir yöntem çözüm önerisi olarak sunulmuştur. Bunu desteklemek adına da halkın eğitilerek bilinçlendirilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigara içmek, Bağımlılık, Tütün, Sağlık, Zarar.

Abstract

Prevalence of use of tobacco and tobacco products are mentioned in the world and Turkey. In our study, it was included in which countries tobacco and tobacco products are used more in the world. Developed and developing countries were compared in terms of smoking. The smoking profile in these countries was also examined in terms of age and gender. Turkey, given the rate of use of tobacco and tobacco products. Also given women and men and their smoking rate in Turkey has been mentioned age to start using tobacco in the country. The smoking rates of people with different educational backgrounds were compared. It has been shown that how many billion packs of cigarette consumption per year in countries are and that smoking causes great economic losses. It was mentioned that smoking causes various diseases and the process of discovering these negative aspects of smoking. It has been observed that the consumption of tobacco and tobacco products causes various diseases such as lung cancer, COPD, cardiovascular diseases, erectile dysfunction, and this consumption may also lead to psychiatric problems such as anxiety and depression. In order to prevent the unconscious consumption of cigarettes from being so easily accessible, a method such as “Smoking License” that prevents the sale of cigarettes to everyone has been presented as a solution proposal. In order to support this, it has been suggested to raise awareness of the public through education.

Keywords: Smoke, Health, Dependency, Tobacco, Damage.

Bu makaleden şu şekilde alıntı yapınız / Cite this article as: Türkoğlu İ., Çadır Ç., Çetin M. İ., Dünyada ve Türkiyede Sigara Kullanımı Epidemiyolojisi: Chj 2021; 2(1):20-25

Giriş

Toplumun gelişmesiyle beraber özellikle gençlerde sigara kullanımı artmaya başlamış ve bu toplumu her açıdan etkilemeye başlamıştır. DSÖ'nün güncel verilerine göre Dünya'da bir buçuk milyar insan sigara içmektedir(Bilir et al,2010). Tüm Dünya'da en fazla kullanılan tütün ürünü sigaradır.

Dünya'da Ve Türkiye'de Tütün Kullanımı

1 – Dünya Genelinde Tütün ve Tütün Ürünleri Tüketimi

Tütün kullanımı Dünya'da yüksek oranlarda görülen bir eylemdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün verileri her sene 4.5 milyon civarında kişinin sigarayla ilişkili hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetmekte olduğunu göstermektedir. 20 ile 30 yıl sonra ölüm sayılarının yaklaşık on milyona varacağı ve bunun yarısından fazlasının az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olacağı öngörülmektedir. (Doll R.,2004)Tütün ürünleriyle savaşta öncelikli hedef genç nüfusun başlamasının engellenmesidir. Bu engellenmenin haricinde aslında dünyada sigara içenlerin yüzde yetmişinin bırakmak istediği yüzde sekseninin ise ömründe en az bir kere denediği verilerde görülmektedir. (Centers for disease,1997)

Girişte bahsettiğimiz gibi Dünya genelinde 1.5 milyara yakın insan sigara kullanmaktadır. Verilere göre tütün kullanan insan sayısının en çok olduğu ülkelerin başında Çin, Hindistan ve Endonezya bulunmaktadır. Ülkemizde ise tahmini verilere göre 17 milyon civarında tütün ve tütün ürünleri kullanan insan sayısı ile tüm ülkeler arasında listede yerini onuncu sırada almıştır. Dünya'da tütün kullanımının üçte ikilik kısmı, içinde Türkiye'nin de olduğu 10 ülkede gerçekleşmektedir(Bilir,2010). Tütün ve tütün ürünleri tüketim oranı bakımından da ülkeler arasında önemli değişiklikler barındırmaktadır. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde tütün ve tütün ürünleri tüketimi oranı düşük seviyelerde seyretmekteyken , gelişmekte olan ülkelerde bu oran yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu farklılıklar sadece tüketim oranında değil kullanım profili ile ilgili bütün özelliklerde kendini göstermektedir. Bu profile cinsiyetle bağlantısından bakıldığında; gelişmiş ülkelerde kadın nüfus içinde tütün ve tütün ürünleri kullanım profili gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek oranlarda seyretmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki tütün ve tütün ürünleri tüketim profili erkek ve kadın nüfus arasında büyük farklar bulundurmakta

iken gelişmiş ülkelerde erkek ve kadın nüfus arasında tütün ve tütün ürünleri tüketimi birbirine yakın oranlarda seyretmektedir. Dünya'daki ülkelerden bir kısmının tütün ve tütün ürünleri kullanımına ait sayısal veriler şekil 1 ve 2'de gösterilmiştir. (Erbaydar et al, 2010)

Şekil1. Bazı Ülkelerdeki Tütün Kullanım Sıklığı ve Cinsiyetlere Göre oranları

Ülke, yıl	Yaş grubu	Tütün kullanımı (%) (halen kullanan)		
		Toplam	Erkek	Kadın
Rusya (2009)	15+	39.1	60.2	21.7
Polonya (2009)	15+	27.0	33.5	21.0
Uruguay (2009)	15+	25.0	30.7	19.8
Çin (2010)	15+	28.1	52.9	2.4
Tayland (2009)	15+	23.7	46.5	3.1
Endonezya (2004)	15+	-	63.1	4.5
(2001)			62.2	1.3
(1995)			53.4	1.7
Kanada (2009)	15+	17.5	19.2	15.9
İngiltere (2009)	16+	-	23.0	21.0
Brezilya (2008)	15+	17.2	21.6	13.0
Mısır (2008)	15+	19.4	37.7	0.5

2 – Türkiye'deki Tütün Ve Tütün Ürünleri Üretimi Ve Tüketimi

Türkiye tütün üretimini sağlayan bir ülkedir ve Dünya tütün üretiminin %1.7'lik ihtiyacını karşılamaktadır. Önceleri daha fazla olan tütün üretimi son yirmi yıl içinde azalmıştır. Türkiye'de tütün ve tütün ürünlerinin imali, satılması ve pazarlanması 1980'li senelere dek devletin teftişinde TEKEL yoluyla sağlanmıştır. Fakat 1984 senesinden itibaren bir dizi yenilemeyle TEKEL birden fazla uluslu bir tütün şirketine devredilmiş ve tütün ve tütün ürünlerinin imali ve pazarlanması Türk olmayan başka firmaların kontrolüne girmiştir. 1988 e kadar 1988' den itibaren tütün ithal edilmeye başlanmış ve nerdeyse ülkede üretilen tütün miktarına ulaşmıştır. Bu sebeplerle ve üzerine TEKEL'in özelleştirmesi de eklenince ülkemizde sigara kullanımı yükseliş göstermiştir. Bu yükseliş 2000'li yıllara kadar sürmüştü ve bu yükseliş belli bir süre sonra düşmeye başlamıştır. Tütün ve sigara alımları önemli oranda düşmüştür(Bilir et al,2009). Ülkemizde on beş yaş üstü nüfusta bu azalışa rağmen tüketim oranı yüzde 31.2 gibi yüksek bir orandadır (E %48, K %15) . Devamlı tüketenler ise yüzde 27.4'tür. Devamlı sigara içenlerin yaşlarına göre profili araştırıldığında en ciddi sigara kullanım oranı 25 ile 44 yaş aralığındaki nüfustadır. (Tablo 2). Öğrenim ve eğitim seviyeleriyle sigara kullanım profili incelendiğinde her iki cinsiyette de ilkokul ve lise mezunlarında kullanım daha fazlayken, üniversite eğitimi almış kişilerde sigara kullanım oranı düşüş göstermektedir.(Ministry of health,2009)

Tablo 2. Devamlı Sigara Kullananların Yaş ve Cinsiyet Profillerinin Yüzdeler Oranları,

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
15-24	34.9	9.1	21.7
25-44	53.1	16.2	34.7
46-64	44.3	10.3	27.0
65,+	17.9	1.6	8.7
Toplam	43.8	11.6	27.4

KYTA, 2008

Tablo 3. Öğrenim Seviyesi ve cinsiyet Profillerine Göre Devamlı Sigara İçenlerin Oranları,

Eğitim Düzeyi	Erkek	Kadın	Toplam
Eğitimi yok	42.5	4.0	12.0
İlkokul	48.2	12.4	30.4
Ortaokul	36.1	12.1	26.3
Lise	48.1	21.0	36.8
Yüksek	35.0	15.5	27.3
Toplam	43.8	11.6	27.4

KYTA, 2008

Kadınlar tarafından bakıldığında sigara kullanımı çok yüksek oranlarda değildir: Türkiye’de kadın sigara kullanımı oranı %15 civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlarla karşılaştırıldığında oldukça yüksek olmakla birlikte gelişmiş ülkelerdeki kadınlar arasında sigara kullananların yüzdesi daha yüksektir. Kadınlar içinde sigara kullanımının yükselebileceği durumundan yola çıkarak Türkiye tütün sanayisi için amaç ülkelerden biri haline gelmiştir. Tütün üreten ve satan firmalar da kadınlar arasında tütün ve tütün ürünlerini yaygınlaştırmak için değişik kampanyalar ve yollar izlemeye başlamıştır.

Genç nüfus içinde de tütün kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır:

Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA) veri altyapısına göre sonuçlarına göre yapılan çalışmalarda özellikle 2003 ile 2009 yılları arasında genç nüfus içinde sigara kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. 2003 senesinde KGTA’nın yaptığı çalışmaların verilerine göre 13-15 yaş aralığındaki nüfusun %6.9’u (Erkeklerde: %9.4, Kadınlarda: %3.5) sigara kullanırken bu oranlar 2009 senesinde yapılan çalışmaların verilerine göre %8.4 (Erkeklerde: %10.2, Kadınlarda: %5.3) olduğu görülmüştür (Ergüder, 2009).

Başka bir çalışmada ise on gençten birisi (%10.2) gelecek sene içinde sigara ihtimalinin olabileceğini ifade etmiştir. Farklı öğrenci ekiplerinde yapılan uygulamalarda da tütün kullanımının ve kullanmayı deneyenlerin çok ciddi oranlarda olduğu çalışmaların sonucunda görülmüştür. Başka bir yönden ise KGTA’nın verilerine göre sigara içen yetişkin nüfusun yüzde 20’si 15 yaşından önce, yüzde 60’ı ise 18 yaşından önce tütün ve tütün ürünleri kullanmaya başlamıştır. (Ministry of Health, 2010)

3- Sigara Tüketimi ve Ekonomik Kayıp

Sigara tüketiminin ülkeler üzerine ekonomik kayıpları olduğu da artık bilinmektedir. Amerikan Toraks Derneği (ATS)’nin verilerine göre 1993 senesinde ABD’de tütün bağımlılığı sebebiyle oluşan hastalıkların neden olduğu ekonomik kayıp elli milyar dolar civarındadır (America Thoracic Society, 1996). Bazı ülkelerdeki yılda kaç milyar paket sigara tüketildiği ve sigara tüketiminin ülkemizde sebep olduğu ekonomik kayıp aşağıdaki verilerde belirtilmiştir.

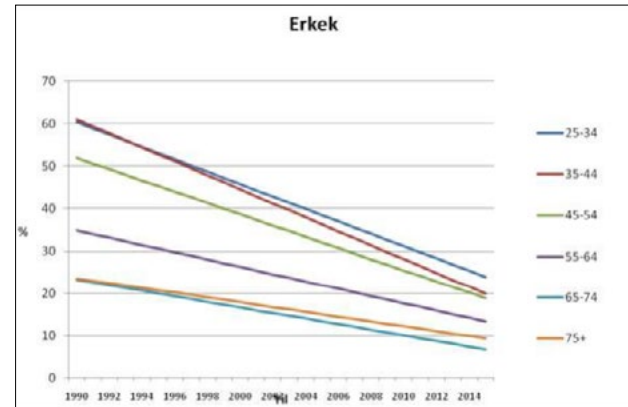
Sigara Tüketimi (Yılda/milyar/paket)

Türkiye	5.5
Almanya	7.1
İngiltere	3.7
Fransa	4.0

Türkiyede Ekonomik Kayıp

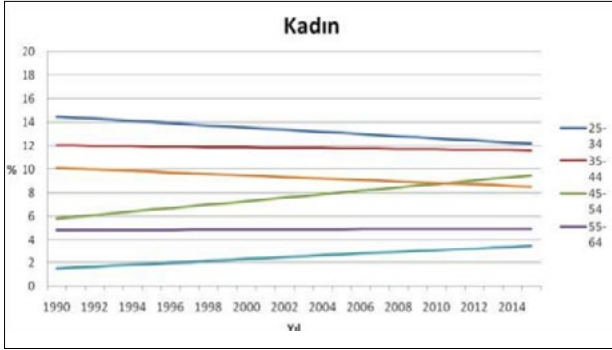
(Yılda/milyar dolar/Türkiye)

Sağlık-işgücü kaybı	2.72
Sigaraya harcanan	15.00
Toplam	17.72

(Doğanay, Sözmen et al. 2012)

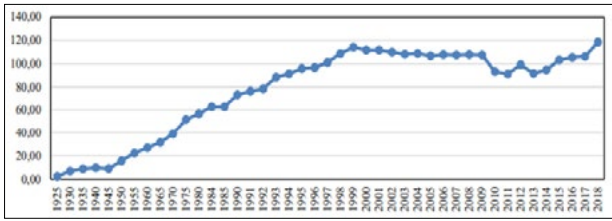
Şekil. Erkeklerde yaş gruplarına göre yıllar içinde sigara içme sıklığındaki tahmin edilen değişim (1990–2015).

(Doğanay, Sözmen et al. 2012)

Tablo. Kadınlarda yaş profillerine göre seneler içinde sigara kullanma oranlarındaki öngörülen değişim sıklığındaki tahmin edilen değişim (1990–2015).

Şekil Türkiye’de 1925-2018 döneminde sigara iç satışı (milyar adet)

(Saraçoğlu and Öztürk 2020)

4- Sigara ve Tütün Kullanımının Sağlığa Etkileri

Tütün bağımlılığı nedir?

Tütün ve tütün ürünleri kullanımı Dünya’da ve ülkemizde ciddi bir toplum sağlığı problemidir ve içeriğinde büyük miktarda nikotin barındırdığı için bağımlılık yapma ihtimali ciddi oranda yüksektir. Sigara, nargile, pipo gibi tütün ve tütün ürünleri gün geçtikçe kişi üzerinde psikolojik ve fiziksel bağımlılık meydana getirir. Tütün ürünlerinin içeriğinde 4000’den fazla kimyasal madde bulunmaktadır. Önemli derecede bağımlılığa sebep olan madde nikotindir.

Tütün ve tütün ürünleri kullanımı diğer bağımlılıklar arasında da öne çıkıp en yaygın haline gelmiştir ve bu durum kolay ulaşılabilirliği ve kolay temin edilebilirliği nedeniyle tehlikeli bir durum haline gelmeye başlamıştır. Bu kolay temin durumu özellikle genç nüfus için riskli

olmaya başlamış ve sigaraya başlama yaşı Dünyada ve özellikle ülkemizde iyice düşmeye başlamıştır.

Günümüzde (Dünya’da)

Dakikada	10,3
Saatte	618
Günde	14784 kişi
Yılda	5,4 milyon insan ölüyor

Günümüzde (Türkiye’de)

Saatte	12(Her 2 dakikada 1 insan ölüyor)
Günde	270 kişi
Yılda	100-117 bin insan ölüyor
1 adet sigara ömrü	5-8 dakika azaltıyor,

Sigara kullanmanın hem sigarayı aktif tüketenlerin hem de çevresinde bu dumana maruz kalan kişiler üzerindeki etkileriyle gün geçtikçe yeni veriler elde edilmeye başlanmıştır. Çalışmalar ve bilimsel verilere göre aktif tütün kullanımının sebep olduğu hastalıkların sayısı otuzu aşmıştır(US Department,2014). Sigara içenlerin ortalama yaşam süreleri içmeyenlere göre daha kısa olduğu çalışmalarla belirlenmiş ve erken ölüm riski tahmini verilere göre içmeyenlere göre 3 kat daha fazla olduğu belirlenmiştir. Tütün tüketiminin etkilerinden kanserlerin, iskemik kalp hastalıklarının nikotin bağımlılığın diğerlerine oranla patolojik ve bilimsel mekanizmaları ortaya çıkmıştır. Dahası, sigara içmenin etkisi altında kanser, iskemik kalp hastalığı ve nikotin bağımlılığının gelişmesi, diğer şeylerin yanı sıra, nedensel mekanizmaları büyük ölçüde çözülmüştür. Tütün ve tütün ürünleri bu zamana kadar yaygın olarak tüketilen en ölümcül ürünlerdir. 19. yüzyılın sonlarında tütünü sigaraya çevirebilen bir mekanizmanın bulunmasından sonra sigara tüm Dünya’da yaygınlaşmış ve yüz milyon kişinin hayatına son vermiştir(Ezzati & Lopez,2003). İlk olarak 1940’larda ve 1950’lerde başlanan bilimsel ve toplumsal çalışmalar ile tütün ve akciğer kanseri bağlantısı tespit edilmiş, ilk kez tütün ve tütün ürünlerinin sağlığa olan negatif etkisi tespit edilmiştir(Alberg et al,2014). Bu çalışma diğer çalışmaların da öncüsü olmuş ve sigara sağlık üzerine olumsuz etkileri gün geçtikçe gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1964 senesinde, tütün ürünlerinin sebep olduğu yalnızca iki hastalık biliniyordu bunlar: Akciğer kanseri ve KOAH idi(Us department of

health,1964) de.Yıllar sonra bilimsel verilerin ışığında bu hastalıkların sayısı otuzu aşmıştır. Son senelerde bu hastalıklara erektil disfonksiyon diyabet ve makula dejenerasyonu gibi çeşitli hastalıklar eklenmiştir. Sonradan ilişkisi tespit edilen hastalıklar ilk bulunanlara göre daha düşük görece risk bulundurur ve bu da sigaranın hastalıklarla ilişkisini bulunmasını zorlaştırmıştır. Örneğin, sigara içme miktarı ve süresiyle ilişkili olarak akciğer kanseri için risk 20 faktör bulunmuşken, tip 2 diyabet için göreceli risk 1.3 e yakındır(Us department of health,2014). Dünya’da tütün ve tütün ürünleri tüketimi ,hipertansiyondan sonra en fazla hastalığa sebebiyet veren durum haline gelmiştir. Batı Avrupa’da tütün ve tütün ürünleri tüketimi yüzde on bir gibi yüksek bir oranla listenin başında bulunmaktadır. Sebep olduğu hastalıkların başında kanserler gelirken ikinci sırada kardiyovasküler problemler yer almaktadır(Lim SS et al,2010).

Bazı hastalıkların sigara içenlerdeki göreceli riskleri;

Miyokart infarktüsü ihtimali 1-4 katına çıkar.

Mesane kanseri riski 2 katına çıkar.

Prostat kanseri ihtimali 2 katına çıkar.

Kalp yetmezliği ihtimali 3 katına çıkar.

Bronşit ihtimali 10 katına çıkar.

Serviks kanseri ihtimali 16 katına çıkar.

Akciğer kanseri olma ihtimali 22 Katına çıkar.

Sigaranın ruh sağlığına etkileri

Son zamanlarda birçok incelemenin yapıldığı bir önemli bir konu olan bir diğer problem sigaranın ruh sağlığına etkisidir. Araştırmalara göre ruh sağlığı bozuk olan kişiler sağlıklı kişilere oranla iki kat fazla sigara içmekteyken bir paradoks olarak sigara içenlerin büyük bir çoğunluğunun da ruh sağlığında belli problemler olduğu tespit edilmiştir. Fakat iki durumdan hangisinin diğerini tetiklediği tam gün yüzüne çıkamamıştır. Tütün ve tütün ürünleri tüketenlerin depresyon ve anksiyete gibi durumlarla karşılaşma durumu bu ürünleri kullanmayanlara göre daha olası olduğu çalışmalar belirlenmiş fakat bunun arasındaki bağlantı da çözülememiştir. Çünkü nikotinin ayrıca anksiyetik ve majör depresif hastalarda semptomları hafiflettiği görülmüştür. Bu sebeple problemleri kişilerin daha fazla sigara kullandığı düşünülmektedir. Sonuç

olarak her ne olursa olsun psikiyatrik problemleri olan insanların yaşam sürelerinin kısalmasında büyük rolü olduğu açık olan sigaranın bu kişilerde daha dikkatli takip edilmesi gerekmektedir(Royal college of physicians,2013)

Çözüm Önerisi:

‘SİGARA EHLİYETİ’

Sigara Ehliyeti nedir?

Sigara satın alırken zorunlu olarak gösterilmesi gereken, sağlık kuruluşları tarafından verilen bir belgedir.

Kimlere verilir?

Sigara bağımlısı olduğu sağlık kuruluşlarınca ispatlanmış kişilere verilir.

Bakanlık tarafından açıklanacak tarih itibariyle 18 yaşından büyük kişilerin 30 gün içerisinde başvurması gereklidir. Uygulama tek sefere özgüdür, 30 gün içinde başvurmayan kişiler bu belgeyi sonrasında edinemeyeceklerdir.

Kimlere verilmez?

- 18 yaşından küçüklere
- Başvuru tarihleri içerisinde başvurmayan kişilere
- Sigarayla direkt ilişkili hastalığı bulunan kişilere

Bu uygulamayla sigara kullanımına bir ‘kesik’ atılması ve gelecek nesillerin erişmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır.

Böylelikle sigara kullanımı kesin olarak günden güne azalacak ve sigara firmaları kaybettikleri müşterilerin yerine yenilerini bulamayacaklar.

Değişim Ve Yapabilirliği Nasıl Beslememiz Lazım?

Öncelikle Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı’nun koordineli bir çalışmayla yasal altyapıyı oluşturması gerekmektedir. Ayrıca uygulamanın koşullarıyla ilgili halkın kapsamlı biçimde bilgilendirilmesi gerekiyor

Kaynakça

1. Bilir N. Dünyada ve Türkiye'de Tütün Kullanımı Epidemiyolojisi, İçinde: Aytemur ZA & Akçay Ş & Elbek O (ed.) Tütün ve Tütün Kontrolü Kitabı, Toraks Kitapları, Ocak 2010, Birinci Basım, Sayfa: 21-35.
2. Bilir N, Çakır B, Dağlı E, Ergüder T, Önder Z. Tobacco Control in Turkey. WHO Europe, 2009.
3. Ministry of Health. Global Adult Tobacco Survey, Turkey Report (2008), Publication, No. 803, Ankara, 2010.
4. Ergüder T. Linking Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Data to Tobacco Control Policy in Turkey – 2003 and 2009 (in press).
5. Erbaydar N, Bilir N, Yıldız AN. Knowledge, Behaviors and Health Hazard Perception among Turkish Narghile Smokers, Pak J Med Sci, 2010; 26: 1-6.
6. Ezzati M, Lopez AD. Estimates of global mortality attributable to smoking in 2000. Lancet. 2003;362:847-52.
7. Alberg AJ, Shopland DR, Cummings KM. The 2014 Surgeon Generals report: commemorating the 50th Anniversary of the 1964 Report of the Advisory Committee to the US Surgeon General and updating the evidence on the health consequences of cigarette smoking. Am J Epidemiol. 2014;179:403-12.
8. US Department of Health Education and Welfare.. Washington: Public Health Service; 1964.
9. US Department of Health and Human Services. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention; 2014.
10. Lim SS, Vos T, Flaxman AD, et al. A comparative risk assessment of burden of disease and injury attributable to 67 risk factors and risk factor clusters in 21 regions, 1990-2010: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2010. Lancet. 2012;380:2224-60.
11. Doll R, Peto R, Boreham J, Sutherland I. Mortality in relation to smoking: 50 years observations on male British doctors. BMJ. 2004;328:1519.
12. Royal College of Physicians and Royal College of Psychiatrists. . London: Royal College of Physicians; 2013.
13. America Thoracic Society. Cigarette smoking and health. Am J Respir Crit Care Med 1996; 153: 861-5.
14. Centers for Disease Control and Prevention. Cigarette smoking among adults- United States, 1995. MMWR 1997; 46: 1217-20.
15. Doğanay, S., et al. (2012). "Türkiye'de toplumda sigara içme sıklığı nasıl değişiyor?" Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 10(2): 93-115.
16. SARAÇOĞLU, S. and F. ÖZTÜRK (2020). "Türkiye'de Tütün Kontrol Politikaları ve Tütün Tüketimi Üzerine Bir Değerlendirme." Politik Ekonomik Kuram 4(1): 20-44.